

INDEKS KNJIGA

RISTO TRIFKOVIĆ: „I PROBUDI SE ČOVJEK”

»Svjetlost«, Sarajevo, 1972

Novi, drugi po redu, roman Rista Trifkovića govori upravo o stvarima koje karakterišu današnji naš društveni trenutak. Za razliku od romana Nenada Radanovića *Jakov* (»Svjetlost«, Sarajevo, 1971), koji je imao ambicija da se dotakne naznačene atmosfere, a završio kao povest o jednoj anemičnoj individui, roman Rista Trifkovića ima i svoje središte dramskog toka i punoću otkrića zatečenih situacija. Kroz čitavo delo, kao osnovna nit, provučena je sudbina glavnog junaka Petra Mrčave, a levo i desno, gore i dole, traju grozdovi drukčijih sudbina nas samih. Dublje i prisnije Trifković je uronio u život i njegove promene; to je delo na čijim stranicama ne otkrivamo gotovo nikakav poseban napor, kao da je sve to što se ovde događa jednostavno preliveno, preneto iz same stvarnosti, bez nasilničkog otkidanja, bez šavova, bez pukotina. Vidne su, dakle, razlike između ovog Trifkovićevo romana i *Krika ptičurine*, njegovog romana prvencu iz 1970. godine. Prethodni Trifkovićevo roman ima i trenutke veštačkog nadgornjavanja stvarnosti, trenutke apsurdnog i nedoživljenog, nedomaštanog, trenutke nasilničke potrage za svetom i sobom. Novo njegovo delo sleglo se, međutim, najvećim brojem svojih relacija u sebe-biće, u svoj govor, u mnogostrukost svojih značenja. Ali, kako su vidne razlike između dva Trifkovićevo romana, tako su lako uočljive i sličnosti. Tu je, pre svega, jezik kojim se Trifković služi i kojim je uspeo da ispuni prazninu koja najčešće odeljuje pesnika i čitaoca.

Trifkovićevo jezik je zgnusnuta pojavnost govora, neposredna blizina pričalackog elementa, to je sva ona čudesna razuzdenost reči koje dolaze sa svake strane življenja i delanja tvoreći svojim pravcima, svojim pokretima oblike s kojima trajamo, atmosferu koja ne prestaje. Takav jezik, sočna punoća psovke, ponorna neiskustvenost svih onih izraza koje smo svojim svakodnevnim govorom prilagodili pravolinijskim prolazima, ukida patinu kazivanja, smanjuje nepotrebna rastojanja između misli i osećanja, jedno književno delo istovremeno čineći običnim i svakodnevnim, ali i širim i drukčijim od običnosti i svakodnevnice iskustva i saznanja.

Novi Trifkovićevo roman upravo i počinje od temelja koji su utvrdile reči, od temelja govora koji se ne raspada, koji svuda u nama, u našim jezičkim prostorima, nailazi na ponore razumevanja bez pozdozrenja i osećanja licemernog, iščašenog stava stvarca. Tu ne može biti govora o nekoj slobodi izražavanja, ali je zato reč o slobodi samih reči koje Trifković ne sprečava da opišu svim što imaju, svim svojim značenjima, prazninu koju nam nudi Trifkovićevo roman celinom kojom se ostvaruje.

»Čoškasto, sklepano jutro. Brašnjava mrlja, zakrpa.« Takvog jednog jutra budi se, dakle, Petar Mrčava, junak Trifkovićevo romana. A to i nije buđenje jedne individue, jedno od svakodnevnih ljudskih buđenja, već buđenje praznine u biću, zatrpanim življenjem kao b r a s n j a v i m m r l j a m a, z a k r p a m a s v e t i, s v e t a, p o j a v n o s t i. Otuda je za mene Trifkovićevo roman povest o ljudskoj praznini koja je u središtu svega što čovek poseduje i jeste, na početku i na kraju svemu, koja je bitnost i suština i govora, i ćutanja, i bića-dela.

Petar Mrčava sluteći samo neku klicu, neki z i j e v, neku r u p u unutra, u sebi, oseća da će se toga dana nešto dogoditi; ali ne sluti da će se dogoditi praznina u kojoj je i začeti i u kojoj mora i da nestane kao i sve čega se dotiče i što može da oseti i shvati. Sve što dolazi nakon tog buđenja jeste ostvarivanje kruga praznine, jeste prilagodavanje ušću bdenja, jeste još dublje tonjenje u izgnanstvo koje opet nije ništa do deo ljudskog bića i mala pukotina u svetu promena i metamorfoza.

Trifković priča priču o istini života, o duševnim raskršćima čoveka, o egzistencijalnim ljudskim prelazima i prilazima; Petar Mrčava je samo onaj kojeg je pisac privoleo da nam na svom putu kroz savremenost pokaže život i trajanje izbliza, da u svoju akciju uključi i akcije svojih savremenika, ali Petar Mrčava je pre i posle svega put praznine koju je uzaludno prikrivati bilo kakvim veštačkim nanosima, zavaravati bilo kakvim razlozima življenja i sveta.

Dragoljub Jeknić

MOMČILO POPADIĆ: „GOSPODIN O I NJEGOVA LJUBAV”

»Nolit«, Beograd, 1972.

Zbirku poezije Momčila Popadića *Gospodin O i njegova ljubav* čine četiri ciklusa. Svaki od njih je celina za sebe nastala u sistemu istovetnih ili srodnih motiva; pesnička svest svakog od ovih delova je svojevrsna i sadržana u spletu različitih odnosa prema predmetima pevanja.

Vizija sveta, ostvarena radom imaginacije i izrečena u ovoj poeziji, je sumorna. Crna boja je u podlozi svih doživljaja i događaja, svih zanosa i saznavanja. Svet, stvari i bića tek u obrisima svetlucaju pred nama i više su navešteni nego idealno ostvareni. Prisustvujemo njihovom raspadanju, a sami smo nemoćni da bilo šta učinimo ili promenimo. Uočavamo, zajedno sa datostima u raspadanju, da je ovaj proces osnovna i opšta svetska zakonitost. Naravno, ovo je malo iskrivljeno viđenje egzistencijalnog toka, upoznavanje samo poslednjeg stadijuma u procesu života. Proces nastanka, uzdizanja i ulaska u vrh postojanja kod predstavljenih izrečenih datosti ne vidimo. Trulež se nameće i okružuje nas i pesnika sa svih strana; bezazlenost bića i čistota stvari beže pred nailaskom iskustava, pred spoznajama. Tako, jedna od vrlo izrazitih pesama (po značenjskim činionicima, ontološko ostvarenosti) izražava žudnju za predelima detinjstva, za iskoračenjem iz sistema nametnutih obaveza.

Tako naslov prvog ciklusa pesama *Grad na brdu* odražava nameru da se motivi (predmeti pevanja) sagledaju iz visina, čak i da se uobičajavaju u visinskim prostorima, od svakvog pevanja nema ni traga. Apolonijski nadahnutom i ostvarenom pesniku Dučiću se Popadić pomalo podsmeva. Prisustvo hu-

mornih situacija, tragično-senčenih, (dakle, crnohumornih) je značajno u ovom ciklusu.

Naslov drugog ciklusa *Knjiga o Agnezi* nagoveštava niz značenja pozajmljenih iz hrišćanske simbolike. Eros, otelotvoren u čednoj i blagoj Agnezi, podložan je udesu poput svega ostalog. On razočarava, kao i svaki delić življenja uostalom, jer je nesa vršen nepotpun.

I Erosova stvarnost pripada domenu mašte. Agnezin lik je ostvariv samo u imaginativnim prostorima, svako nastojanje da je pesnik dokuči u stvarnosti i tvornu osuđeno je na propast. Neke od Erosom nadahnutih pesama su toliko jednostavnog izraza, jednostavnog značenja da su banalne: *Kad su samo breze ostale i Tamna žena*. No, ova zbirka ima pesama uspešijih porudjenja, bogatije metaforike i simbolike. Ipak, jedno je sigurno: Momčilo Popadić ne traži suviše za svojim izrazom. Vrlina njegove poezije je u specifičnom odnosu prema svetu koji odabira da bi ga izrazio, preveo u oblast poezije.

Treći ciklus *Glavobolje* sadrži čitav niz humornih elemenata, skoro sve pesme su humornog tona. Izraz je složen a stih dug, što nije osobina čitave poezije sadržane u *Gospodinu O i njegovoj ljubavi*.

Četvrti ciklus je najostvareniji u knjiži. Humoran odnos prema svetu, predmetima i bićima je prevashodan, predmeti pevanja pojavljuju se u smešnim situacijama. Osećanja očajja, zadaha i truleži ovde nema kao u prethodnim ciklusima. Ljubav *Gospodina O* je apstraktna i mistična. Kao *Krajnje/Potpuno* i ona iščezava, nestaje čim pokušavamo da je dotaknemo.

Izraz je pročišćen i skoro isklesan, sveden na čisto značenje. Govor pesnika je najjednostavniji i najkraći moguć iskaz.

Organizacija stihova izvođena je po klasičnim shemama, najčešće su upotrebljavane strofe tercina i katrena, a prisutan je i sonetni oblik.

Sažeto rečeno, poezija Momčila Popadića iz njegove treće samostalne zbirke (*Igracke mutnog uma, Vidik, Split, 1969. i Apokrifi, Pančevo 1972*) iskazuje svoju osobitost odnosom prema predmetima pevanja/motivima koji je humoran, nonsalantan i najčešće crnohumoran/tragično obojen. Pesnički izraz ne nosi inovaciju i svojevoljnost i stoga je i nezanimljiv za opširniju analizu.

Draginja Urošević

MAGDA SIMIN: „POMRAČENJA”

»Matica srpska«, Novi Sad, 1972.

Novosadska književnica Magda Simin spada u red onih stvaralaca čija dela nose bogate životne sadržaje, ali do svog umetničkog izraza idu dugo i sporo.

Svoj spisateljski opus Magda Simin je, kao i nekad Erih Koš, započela hronikama sa ratnom i poratnom tematikom, u kojima je dominirala snažna patriotska i soc-realistička preokupacija, ali i sklonost ka psihološkom i dramatskom oblikovanju, kao i literarnijem pripovedanju.

Baš tu crtu Simina je uporno i mukotrpno dograđivala i razvila do romaneskne forme.

Njen prvi roman *Pomračenja* je, u stvari, svojevrsan traktat o našim ljudima u vremenu informbiroa, kada je nagli politički zaokret začeo moralne i idejne dileme, izazvao nedoumice, posejao pozdozrenje i nesigurnost, političko pregrupisanje, kao i otvorene sukobe među ljudima.

Slikajući svoje junake u tom burnom i složenom vremenu, Simina je, svojim etičkim kriterijumima, koji su uvek humanistički, uspeła da pronikne u mnoge intimne i tragične sudbine — do jednog opštijeg i složenijeg senzibiliteta.

Doduše, Simina nije uvek uspevala da prevaziđe neke jednostranosti svog soc-realističkog promišljanja i uprošćenosti ugla viđenja, ipak dobili smo zanimljiv akcioni

i dramatski roman, kao svedočanstvo naše bliske prošlosti, pisan na čvrstoj realističkoj osnovi, umerenim pripovedačkim ritmom.

Dragomir Popnovakov

ZORAN SLAVIĆ: „SAMOĆA“ »Ulaznica«, Zrenjanin, 1972.

Konflikti, samoća junakâ Slavićeve proze, koji ih čine »čudnim ljudima«, rezultat su sukoba dve logike, koje u njima naporedo deluju. Reč je o frojdovskom sukobu svesnog i podsvesnog, koji je autor najdoslednije sproveo u krugu priča o Martinu. Ovaj junak mrzi ne samo čoveka, nego i stvarnost uopšte, i čvrsto je rešen da deluje protiv tog sveta. Autor je Martina, dakle, stavio u ratno stanje sa stvarnošću, ali uvodi i logiku podsvesnog, koja se protivstavlja »razumskoj logici«. Podsvesno, Martin teži da sa tom stvarnošću, sa ljudima, živi u ljubavi, jer je čovek već kao »po sebi« društveno biće. Ovo je simbolično predstavljeno scenom u autobusu, u priči *Događaj u autobusu GSP broj 34*. Tu je ujedno i najslikovitije prikazana vešta barijera koja postoji između junaka i sveta. »Tek sa dodirnom sna uspostavljala bi se u njemu (Martinu) neka ravnoteža.«

Iako lek protiv takve samoće izgleda nestvaran, autor ga, ipak, iznalazi. Martin, u bolnici, upoznaje, konačno, čoveka, bližnjega (zanimljivo je da je taj čovek pesnik), koji otvara izlaz iz samoće.

U pričama iz kruga *Čudni ljudi* Slavić je naslikao junake koji te konflikte pokušavaju da prevaziđu »prirodom«, seksualnim nagonom, ređe ljubavlju, nečim čime čovek ne može svesno da upravlja. Ali, takav put ne vodi ishodu koji je postigao Martin, nego je poznati lavirint iz kojeg nema izlaza.

Utkivanje u strukturu proze *Priče o Martinu* »Martinovih« zapisa, u prozi i stihu, autor pokušava da opravda tako što pokazuje da je pesništvo, čak i kad je »tematski« udaljeno, vrlo blisko ljudskom psihičkom životu, i da je njegov odraz. Ako ga dobro razumemo, njime ćemo uspeti da »protumačimo« Martina.

Knjigu *Samoća* odlikuje prožimanje prošlog i sadašnjeg vremena, vaskrs sećanja, onako kako ga preporučuje, i sprovodi, Prust, ili, još bolje, Rilke. To je knjiga koja odaje zrelog autora, i čulnog i misaonog istovremeno. To je proza na granici između zbirke pripovedaka i romana.

Marinko Arsić Ivkov

DR SLOBODAN A. JOVANOVIĆ: »REČNIK KNJIŽEVNIH IZRAZA“

Beogradski izdavačko-grafički zavod,
Beograd, 1972.

Postoje izvesna načela kojih autor jednog ovakvog rečnika treba da se pridržava, bez obzira kakvoj publici je namenjen rečnik i koliko prostor obuhvata. To su, pre svega, poznavanje same materije i književnog jezika kojim se ona tumači, valjan izbor izraza i njihovo pravilno tumačenje, racionalna upotreba jezika (sažeta i delatna istovremeno) itd.

Da bez toga nema valjanog rečnika pokazuje nam *Rečnik književnih izraza* (koji to nije i ne može da bude) Slobodan A. Jovanovića, koji vrvi svim mogućim vrstama ogrešenja o materiju koju želi da nam protumači.

U predgovornom tekstu autor napominje da je njegov izbor uslovljen obimom rečnika. Verovatno zbog toga ne pominje, na primer, reč *estetika* ili *karakter*, ali, oprečno ovima, naširoko »tumači« »književne« izraze kao što su *ocena*, *poverenik*, itd. Autorov »metodu« najbolje ćemo ilustrirati primerima, koje u *Rečniku* nalazimo gotovo na svakoj stranici. I pored malog prostora, dr Slobodan A. Jovanović, vero-

vatno zaboravljajući na naslov svojeg dela, epski kičeno i razvučeno priča o *govorništvu* na čitavoj stranici, i to netačno (pokušava, npr, da odvoji govorništvu od besedništva, a među najvećim, ili, kako autor kaže, najkrupnijima, »govornicima« nema Sokrata, koji ništa i nije pisao, ili Vitorina de Filtrea, itd), a više su nego česti izrazi i pojmovi u kojima metodu »ab ovo« izlaže i na većem prostoru. O *nadahnuću*, *nadrealizmu*, *časopisu*, *mitu* pričaju se čitave priče koje vrlo malo govore. *Ukusu* je posvećena čak stranica i po, ali taj pojam je sasvim pogrešno protumačen. Ili, prema ovom *Rečniku*, epska poezija obuhvata SVU našu prošlost. A evo kako nam Jovanović pomaže da razlikujemo liriku i epiku: »Prva opeva, a druga opisuje. I više: pripoveda«. *Zaplet* je: »Jedno od glavnih svojstava drame. Bez zapleta nema drame.« ŠTA je zaplet (sem što je »glavno svojstvo«) to ostaje tajna. Za *argo* se kaže da je »francuski šatrovački govor«, iako je taj termin već odavno prevazišao svoje lokalno značenje. O romanu dr Slobodan A. Jovanović napisao je i ovo: »Vrhunac njegove pobede je činjenica da mnogi čitaju novine samo radi romana«, dok za književne nagrade veli da su pojava našeg stoleća. Tipičan primer pogrešnog tumačenja nalazimo i na primeru »Sturm und Drang«, koji autor ne samo što ne prevodi, i ne daje njegovu ćirilicu transkripciju nego ga uopšte i ne objašnjava. Gotovo da je bezbroj takvih pogrešnih krupnica i sitnica.

Drugi veliki nedostatak *Rečnika* predstavlja jezik, koji čini pogreške ne samo protiv pravopisa, nego i protiv logike mišljenja. Za autora, na primer, *davnina* nije *davna*, već *znatna*, ili *velika*, *igra rečima* postaje *igra reči*, *Zola* postaje *šef naturalizma*, *dadajizam* dobija svoje *roditelje*, pisac postaje *individualan*, a prevodioci dela sa latinskog i grčkog *prebacuju* na italijanski itd. Reč *svojstvo* za Jovanovića ima tajanstveno značenje: Jedno od osnovnih svojstava drame je *zaplet*, dok je *tema* »centralno svojstvo« kako u narativnim tekstovima tako i u dramskom stvaralaštvu. *Sadržina* je, dalje, »jedno od dva osnovna svojstva svakog umetničkog dela«, a »jedno od osnovnih svojstava« istih je i *objektivnost*. Tumačenje ovde nije potrebno, a izgleda da je i nemoguće. Isto važi i za upotrebu tuđica (*fleksibilno*, *kontradiktorno*, *naturalno*, itd).

Pored ostalog, ovom *Rečniku* može se zameriti što savremenost podredi tradiciji. Primera radi pomenimo da među glavnim predstavnicima pripovedke nema skoro nijednog pisca 20. veka, a slično je i sa savremenim predstavnicima esejistike.

Takvo obilje svih vrsta nedostataka ponekad se toliko prožima, da, na primer, tumačenje pojmova kao što su *roman* i *studija* više i nije netačno, nego SMEŠNO.

Ni prostor, ni namena, pa ni niska cena ne mogu, dakle, da budu uzrok nedostataka ovoga rečnika, koji to, u stvari, i nije. Na tim stranicama moglo je da se nađe i nešto bolje.

Marinko Arsić Ivkov

AHMED MUHAMED IMAMOVIĆ: »KNJIŽEVNIK NA MOTOCIKLU« »Svetlost«, Sarajevo, 1972.

Ahmed Muhamed Imamović privlačniji je u svom osobenom pjesništvu, bar u pjesništvu Bosne i Hercegovine, kad je određeniji i koncizniji, nego kad ga množina riječi zavede i u njoj izgubi svoj smjer. Sve najbolje osobine Imamovićeve poezije — od zbirke *Od jada zarada*, pa do sada — stekle su se, recimo, u pjesmi *Spavač*, ili u *Opasnoj pjesmi*, a ponešto su izgubljene, zamučene u pjesmama poput ovih: *Svjetski putnik*, *Čovjek kojega je život pojeo kao jabuku* itd. Imamović nikad ne gubi sasvim svoj osobeni odnos prema pjesmi, on je uvijek gradi pomalo čudljivo, kapriciozno, iskošeno, kod njega je pjesma uvijek ironičko-satirička, uvijek obojena crno-humornim raspoloženjem, ali te izrazite

odlike ponekad se gube, rasplinjuju, a ponekad dobijaju silovitu izrazitost, oštrinu. Mislim da je sva razlika u tome što su jedne preopterećene frazeologijom, a druge izbrušene, dovedene do svoje pjesničko-smislaone gustine. Valja uvažiti Imamovićevu sklonost prozi: kod njega poezija prelazi u prozni izraz i obrnuto, on naginje anegdotic, fabuliranju, poantiranju tih minijaturnih priča, ali, poneka, u toj nedefinisanoj oblika i izraza ima suviše razbarušenosti, komocije, lagodnosti.

U čemu je osobenost Imamovićeve pjesme? Šta je to samo njoj svojstveno? Imamović, očevito, ima sklonost da pjesnički demistifikuje i ogoljava sve čega se dotakne, sve na neki način »iskrivi« da bismo pod tim uglom jasnije i bez lažnog oreola vidjeli i doživjeli stvari kakve jesu, bez šminke. On ima u svojoj poeziji ogdennešovskih crta (nije slučajno I. Sarajlić duhovito zamjetio da je Imamović naška varijanta Ogdena Neša s Vratnika!) — tu naškost valja posebno potcrtati — on je pripadnik jedne generacije koja se lišila mnogih zatečenih predrasuda i tabua, stoga njegova pjesma u estradnom smislu ima nešto od hipičko-protestne pjesme, ali ni to nije sve, možda čak ni najbitnije. Bitnije je za Imamovića da on ima sposobnosti da lirski komentariše izvjesne pojmove koje zapaža u svakodnevnom životu i da ih, demistifikovane, ogoljene, uzdiže do poezije. Uzorak i obrazac takve imamovićevske poezije koja je građena na opservaciji izvjesnih činjenica, a začinjena njegovim duhom sadržan je u već pomenutoj pjesmi *Spavač*. Ta pjesma, u stvari, čitava je poetska objava života, tj. kritika onoga što život nije, što je surogat života. Odlaganje života. Filozofija nezivota. »Legao jedan pametan profesor (Da vrlo spava)« »Pored njegovog zaklopljenog oka) Prolaze svjetlosne godine.«

Risto Tričković

TOMISLAV ŠIPOVAC: »BRODARICA VILA«

»Svetlost«, Sarajevo, 1972.

Za Šipovca bi se prije moglo reći da zbirkom stihova *Brodarica vila* ilustruje sam proces stvaralačkog naprežanja, nošenja i borenja da se iskaže pjesmom nego da se i iskazao. To zaista naporno iskazivanje odvija se uglavnom u dva smjera: prvi je u pokušaju da se oslobodi uticaja kojih nikako ne uspjeva da se liši prije svega Branka Miljkovića, da, probijajući se ispod naslaga i nanosa tuđe pjesme, iskaže nešto svoje, a drugi je opštiji i za čitaoca zanimljiviji, karakterističniji napor, stvaralački grč da se na starim materijalima, istorijskim legendama, pjesnički iskaže nešto zaista autentično. U Šipovca nije motivacijski jasno šta ga je nagloda da pođe tim putem, gledajući, naravno, iz poezije o kojoj je riječ.

Stih djeluje knjiški, arhaično. Uzalud ga Šipovac spolja mamuza podnaslovljavajući ga kao monolog tog i tog junaka, uzalud, jer pjesmom to ne potvrđuje. Pjesma je u suštini ostala ovješala, dekorativna, ornamentalna. Zavičajna. I ništa više. U njoj ne prepoznajete ne samo taj bitni razlog, nego, što je još gore, nemate osjećaj da je ova pjesma nastala u ovom trenutku, nekako je starinska, sijeda, kao da dolazi iz starih zemana. Kao da ju je pisao neko iz vremena potkraj prošlog stoljeća. Naime, Šipovac nas svojim obraćanjem istoriji ili sličnim temama nimalo pjesnički ne uznemirava, ne stavlja sebe, pa ni nas u neki nov, poseban odnos, on je jednostavno poznat način opjeva poznate, stare motive i mitove.

Zaista, šteta. Jer Šipovac je inače darovit. Naročito mu je uspio istorijski roman *Nevesinjska puška* (1971) koji, začudo, naša troma, inertna kritika nije zapazila.

Risto Tričković